

Recidive-onderzoek in Nederland

Een overzicht van Nederlands onderzoek naar hernieuwd crimineel gedrag

B.S.J. Wartna

Onderzoeksnotities 1999/2

Samenvatting

In het kader van het WODC-project de *Recidivemonitor* heeft er in de loop van 1998 een inventarisatie plaatsgevonden van de Nederlandse publicaties op het terrein van het recidive-onderzoek. Meer dan 160 onderzoeksrapporten, wetenschappelijke artikelen en overzichtstudies waarin direct of indirect wordt verwezen naar gegevens over hernieuwd crimineel gedrag, werden ten behoeve van deze literatuurstudie doorgenomen. Drie vragen stonden bij de studie centraal:

- Op welke specifieke terreinen is er in Nederland recidive-onderzoek gedaan?
- Op welke wijze werd dit onderzoek uitgevoerd?
- Welke resultaten heeft het in grote lijnen opgeleverd?

Het Nederlands recidive-onderzoek kan wanneer men afgaat op het gebruik dat van de verzamelde gegevens wordt gemaakt, in vier categorieën worden ingedeeld:

- a) Recidive als onderdeel van een daderprofiel. Bij dit type onderzoek maken de recidivegegevens deel uit van een beschrijving die van een bepaald dadergroep wordt opgesteld.
- b) Onderzoek naar criminele carrières. Hier worden de gegevens gebruikt om de ontwikkeling en het verdere verloop van het delinquente gedrag in kaart te brengen.
- c) Etiologisch onderzoek; waarin wordt gezocht naar de oorzaken van (herhaald) crimineel gedrag.
- d) Effectstudies. De recidivegegevens vormen het materiaal waarmee het (relatieve) succes van een strafrechtelijke interventie wordt ingeschat.

Een goed voorbeeld van carrière-onderzoek is de studie van Block en Van der Werff (1991). Zij beschreven de criminele loopbanen van de meest actieve en gevaarlijke daders in Nederland en besteden daarbij aandacht aan de invloed van leeftijd op het verloop van de carrières en aan thema's als specialisatie en generalisatie, selectieve onschadelijkmaking en het voorspellen van nadere recidive.

In de loop der jaren is in Nederland vanuit verschillende invalshoeken onderzoek gedaan naar de oorzaken van crimineel gedrag, de laatste jaren vooral vanuit het perspectief van de controle- of bindingstheorie van Hirschi. Etiologisch onderzoek is een bijzondere vorm van onderzoek naar criminele carrières. Naast een beeld van de oorzaken van criminaliteit, kan dit type onderzoek dus ook inzichten opleveren in de opeenvolging van de delicten die door een deel van de daders worden gepleegd.

Effectstudies vormen van de vier typen recidive-onderzoek de grootste categorie. In ruwweg veertig % van de bestudeerde publicaties worden de recidivegegevens gebruikt voor de evaluatie van strafrechtelijke interventies. Van der Werff (1978, 1986) zette op basis van een landelijke steekproef van daders de recidive behorend bij de verschillende sanctiesoorten op een rij. Naast deze algemene studies werd onderzoek gedaan onder tal van specifieke dadergroepen, waaronder ex-TBS-gestelden en dronken automobilisten. De laatste jaren vindt er veel onderzoek plaats naar het speciaal preventief effect van alternatieve sancties, zoals taakstraffen en andere experimentele afdoeningen voor jongeren en volwassenen.

Wat heeft het uiteenlopende Nederlandse recidive-onderzoek ons in grote lijnen opgeleverd? Heel globaal kan het volgende worden geconcludeerd. Uit het criminele carrière-onderzoek is duidelijk geworden dat het verloop van individuele criminele loopbanen zich niet eenvoudig laat beschrijven. Het voorkomen van (officieel geregistreerde) recidive houdt weliswaar verband met daderkenmerken als leeftijd, sexe en de omvang van het strafrechtelijk verleden, maar de samenhang is te zwak om op grond van deze grootheden nauwkeurige voorspellingen te doen. Recent, longitudinaal zelf-rapport-

onderzoek onder jongeren laat zien dat beginnende criminele carrières over het algemeen een zeer grillig verloop vertonen: het aantal en de ernst van de delicten die men over de jaren pleegt variëren sterk. Weerman (1998) brengt de schommelingen in criminele betrokkenheid in verband met wijzigingen in de banden die jongeren onderhouden met ouders, vrienden, school of werk. Een deel van de toe- en afname in het aantal gepleegde delicten kon namelijk worden verklaard door veranderingen in de leefomstandigheden, zoals verhuizingen, het verkrijgen van werk of een verandering in de gezinssituatie.

Veel aanwijzingen dat bepaalde strafrechtelijke interventies vanuit het oogpunt van speciale preventie succesvoller zijn dan andere, heeft het Nederlandse effect-onderzoek niet opgeleverd. De verschillen in recidive die zo hier en daar ten opzichte van de meer traditionele afdoeningen werden aangetroffen vallen in het voordeel van de nieuwe of experimentele interventies uit, maar zijn klein of gelden slechts voor een selectie van de daders die met deze afdoeningen te maken kregen. Het design van de meeste effectstudies laat echter veel te wensen over. En daarom is het beeld dat we van de werking van de meeste sancties hebben op zijn minst incompleet. Op dit moment weten we bijvoorbeeld niet welk deel van de algehele daderpopulatie recidiveert. Het laatste algemene recidive-onderzoek waaruit dat percentage bleek, dateert uit het begin van de jaren tachtig. Veel kleinere effectstudies hebben op hun beurt te lijden van een te korte doorlooptijd, kleine onderzoeks aantallen en het gebrek aan een (goede) vergelijkingsgroep. Om een definitief oordeel te kunnen vellen over de preventieve werking van strafrechtelijke interventies is grootschaliger en beter gecontroleerd onderzoek nodig.

Er is in Nederland geen duidelijke onderzoekstraditie die garant staat voor accumulatie en actualisering van kennis en inzichten op het gebied van recidive. Een samenhangend probleem dat het onderzoek op dit terrein verder parten speelt is het gebrek aan eenduidigheid in de wijze waarop het recidivebegrip wordt gemeten. Met name bij de uitvoering van effectstudies is de eenheid in de aanpak van dit begrip ver te zoeken: er wordt gebruik gemaakt van uiteenlopende gegevensbronnen, men houdt er verschillende definities van recidive op na en de recidivetermijn, dat is de periode waarover wordt nagegaan of men nieuwe delicten heeft gepleegd, varieert evenzeer.

De variatie in de operationalisering van het recidivebegrip maakt dat de resultaten van veel studies onderling niet vergelijkbaar zijn. Het WODC-project de *Recidivemonitor* moet in deze situatie verandering brengen, althans voor zover dit het WODC-onderzoek aangaat. In het kader van dit project zal worden uitgezocht welke aanpak bij het doen van recidivemetingen de beste is. Naast standaardisatie van de opzet van het onderzoek wordt er in het kader van de *Recidivemonitor* ook gewerkt aan de (verdere) automatisering van de verwerking van ruwe recidivegegevens.

Automatisering van de dataverzameling maakt handmatige invoer van gegevens overbodig en zorgt er voor dat er op grotere schaal recidive-onderzoek kan worden gedaan.

Behalve standaardisatie is automatisering dus een noodzakelijke voorwaarde voor de verbetering van de kwaliteit van het Nederlandse recidive-onderzoek. Zijn beide randvoorwaarden gerealiseerd, dan ligt de weg open voor de uitvoering van een integraal onderzoeksprogramma waarin uiteenlopende recidivestudies kunnen worden ingepast. Eén onderdeel dat daar in geen geval aan mag ontbreken is het doen van periodiek, algemeen recidive-onderzoek. Herhaald onderzoek op basis van een landelijke steekproef kent vele toepassingen. Het verschaft een globaal inzicht in de effectiviteit van de verschillende sanctiesoorten, zorgt er voor dat onze kennis van basale recidive-niveaus van grote groepen daders aktueel blijft en levert materiaal op voor de nadere bestudering van criminele carrières. Daarnaast genereert dit type onderzoek vergelijkingsmateriaal. De globale recidive-overzichten die het oplevert kunnen worden gebruikt om de resultaten van meer specifieke effectstudies reliëf te geven. En op termijn kunnen dezelfde overzichten wellicht een rol spelen in internationaal vergelijkend onderzoek.